

Велика Народна скупштина Бокеља 1848 године

(Приликом стогодишњице)

Революционарна 1848 година снажно је одјекнула у Боки Которској и то у народном устанку у Грбљу и у великој Народној Скупштини, која се одржала у Прчању дана 13 јуна 1848 године.

Појавом хрватског бана Јосипа Јелачића биле су оживјеле наде Јужних Словена под Аустријом, а и ван њених граница, да ће њему успјети да наше народе ослободи и уједини послије вјековног робовања туђину. Велики Његош, који је будно пратио сваки покрет за слободу Јужних Словена, такођер је у Јелачића полагао велике наде, тако да му се са 10.000 оружаних Црногораца ставио на расположење. Али се и он брзо у Бону разочарао као и остали југословенски родољуби, увидјевши, да је он у првом реду аустријски генерал, којему је преча дужност да спашава Хабсбуршку династију, угушујући мађарску борбу за слободу. Зато је Владика 1849 године углавио са Србијом тајни уговор за ослобођење Босне и Херцеговине испод турског јарма. Његош је, вјерујући у исправност Јелачићеве мисије, дана 20 маја 1848 године упутио Бокељима и Дубровчанима овај проглас:

»ОБЈАВЉЕНИЕ

Од владике и свиех Црногораца драги поздрав нашој браћи од обје цркве Бокељима и Дубровчанима.

Чуемо да у овоме преврату ствари у свиету и до вас доходе некакви позиви и ласканија од туђинаца, и то знамо да се Ваше скупштине на различите партае дробе, ради тога и ми, како ваша најближа браћа и највећи доброжелатељи у свијету, шаљемо Вам ово објављење, којем Вам чисто

даемо на знање: прво, молимо Вас како нашу браћу, да сва друга намјеренија и позиве одбаците настрану, а да будете срцем и душом привржени својој народности, и са свиєм вјерни и послушни Јелачићу свому јединоплеменому бану од троједне краљевине, кои је под круном Цесарском. Друго, ако пак, сачувај Боже! покажете се невјерни свому бану, и примите се туђина, а свое добро одбаците, знадите чисто, ми ћемо постати ваши заклети непријатељи; с нама ће се многи ваљастии јунак од та два окружја здружити и крв ће се издајническа немилеце пролити, и куће издајничке у пепео разасути. Ви знате дасе ми не умијемо шалити, но пазите добро што ћете радити. Треће, у случају нападенија каквога непријатеља на вас, ми смо у свакији час готови вама на помоћ притећи, и за вашу слободу с вама уједно нашу крв пролити. Тако знадите и да сте здрави».

Цетиње, 20 маја 1848 у Црној Гори.

Примјерак тискане Владичине објаве, која је написана ћирилицом, а налази се у бившем општинском архиву у Перасту, носи ову адресу: »Поштеное обштеству перастскоме и оравачкоме и моринскоме«

Ријечима »и до вас доходе некакви позиви и ласканија од туђинаца« Његош чини алузију на тадашње ратне догађаје у Италији, гдје су неки занешени талијански иредентисти мислили на талијанску експанзију на рачун наше обале. Наиме, Петар II Петровић-Његош, идеални свеславенски родољуб, својим орловским погледом уочио је опасност, која може да запријети нашој обали и његовој драгој Боки од прекоморских непријатеља, у којима нема вјере, како је он то лијепо рекао преко устију војводе Драшка у »Горском вијенцу«:

»И посад му не бих вјеровало
Млијеко је да рече бијело«.

Али овај Владичин проглас забринуо је аустриску политичку власт, која није радо гледала, да се црногорски владар мијеша у унутрашње аустриске прилике, па је окружни капетан у Котору Едуард Гриетс де Ронсе од владике Рада затражио објашњење. Владика је одговорио Гриетсу увјеравајући га, да су овом прогласу дале повода једино вијести, да би се Бокељи, тобоже, хтјели ставити под окриље које

талијанске државе и да му је била намјера да се загрози само оној страни у Боки Которској и Дубровнику, која би, наводно, хтјела да се отме испод царске круне. Озбиљност момента и бојазан, да не би ослабила јужнословенска акција, која је њему на срцу лежала, наметала је генијалном Његошу опрезност и овакав спретан одговор, који је заиста умирио аустриског претставника у Котору и омогућио скупштини у Прчању. Међутим збороване у Прчању и идеје, које су ту избиле на свијетло, јасно нам говоре, што је у ствари хтио Владика и бокељски претставници: формирање јужнословенске државне мисли и федеративно уређење државе. Бокељи су к томе добили позиве за сједињење од Хрватског Сабора и од разних установа из Хрватске.

Которски начелник Мато Нетовић управља 3 јуна позив свим општинама у Боки, да се заједнички изјасне о сједињењу са Хрватском и Славонијом, што је за оно доба претстављало максимум народних тежња и прву етапу у ослобођењу Јужних Словена. Мато Нетовић у својој ноти истиче, како су и которској општини, као и свим општинама у Боки, стигли многи позиви за сједињење Далмације са Хрватском и Славонијом, како ти позиви силе на одговор, али да тај буде у складу с правим интересима Боке, треба да одговор буде састављен на име свих општина и у једној форми »јер би разлика у мишљењу у овој пригоди могла донијети врло жалосне посљедице«. Према жељи многих општинских глаvara которска општина позива претставнике појединих општина у Котор, за сриједу 7 јуна, да се претходно — прије великог зборовања — договоре какав ће одговор дати.

Бокељске се општине спремно одазову на овај позив општине которске и узму питање најозбиљније у претрес. Општина перашка позове 5 јуна ораховачког кнеза, пароха и остале прваке у Пераст на договор, јер »потреба је велика за корист и добростање од Словенскога Народа, да се измијене мисли и за углавити за наше боље добро садашње и унаприједа«. Перашка општина се изјавила спремном за договор 7 јуна у Котору, а тако и општина прчањска а и остале бокељске општине и села. На договору у Котору био је закључен заједнички састанак свих бокељских општина и претставника народа и заказан за 13 јуна 1848 год. у Прчању, у дворишту фрањевачког манастира св. Николе, гдје су се

могли слободно догеварати, далеко од утјецаја окружног капетана у Котору. Овај манастир са црквом св. Николе подигнут је нешто прије 1739 год. када је створен. Био је средиште мјесне цивилизације (основна школа, поморска школа, апотека).

И стварно дана 13 јуна 1848 г. састају се у Прчању сви општински начелници, главари села и многобројни угледни Бокељи и други — око 400 на броју — од Паштровића до Херцегновога. Општину которску претстављао је которски начелник Мато Нетовић, будванску — начелник Дионисије Иванишић, херцегновску — начелник Никола Станић, пераску — начелник Крсто Матикола Баловић, рисанску Михаил Ивелић начелник, добротску начелник Јосо Дабиновић, прчанску начелник Антон Сбутега, столивску начелник Иво Мариновић. Осим ових били су још учесници скупштине (који су потписали одговор Хрватском Сабору): Јово Вучковић из Грбља, Јово Вушић, Стијепо Перацић, синдик (начелник) Паштровића, Т. Крста Стијепова Станишића, синдик Маина, Нико Ивов Зеџ, синдик Побора, Антон Станисин Мартиновић, синдик Браића, Јово Калуђеровић из Луштице, П. Андравић синдик Кртола, Иво Стегић вице синдик (замјеник (синдика) кртољски, Спиро Барбић (из Кртола) старјешина, Стијепо Ђурев Старшевић из Кртола вице синдик, Косто Кршанац синдик луштитки, Божо Ђурановић, главар шакаљарски; Шпиро Мошков, главар шпиљарски; Станко Миловић из Кртола, главар лепетански; Андрија Лазаревић из Грбља; Војин Војковић из Грбља; Стијепс Јокић главар кртољски; Лазо Лакичевић из Кртола. Како се из овога види, биле су заступљене све бокељске општине и села, православна и католичка, а нека села и са више претставника. Био је присутан и млади Стеван Митров Љубиша, онда општински биљежник у Будви.

Углавили су троје: 1) одговор црногорском Владици; 2) одговор Хрватском Сабору; 3) споразум за међусобну помоћ и одбрану. Све је ово од епохалне важности за схваћање националног духа, који је тада прожимао Бокеље без разлике вјероисповјести.

Пошто су сложено и мирно у атмосфери братске љубави измијенили мисли, донијели су ове знамените закључке, које су у облику одговора послали Владици и Хрватском Сабору.

Одговор Владици гласи овако:

»Од стране Скупштине Народа бококаторскога Његово-
ме Превасходитељству Господ. Митрополиту Церногорскоме.

Примилисмо од вашег превасходителства Почитаемо
Писмо од 20 Маја у коему Нас принуђавате дасе бану од
троедне краљевине з' дружимо.

Поданашном датом пишемо Народном Сабору у Загребу
да ми никакво противие немамо соединитисе свиєм државама
Славено - Сербскога, кад оне постану самосталне и
без туђег уплива под Цесарском круном. Уколикони обећава-
те руку помоћи протива сваког иностраног нападанија ми
ви зато благодаримо на име свега Народа. У прочем остаемо
с' отличним почитанијем и надамосе тврдо и безколебно да
ћете познатим родољубиєм нама дебисе та потреба јавила
братински прискочити с' којим остајемо навиеки покорњише
слуге.

Перчањ 13/1 ђунија 1848 по талиано«.

Одговор је писан ћирилицом.

Из овог одговора избијају срдачне везе Бокеља са Вла-
диком, који није могао ни у једној прилици да затаји своју
велику љубав према Боки и жељу, да она сачињава дио ње-
гове државе. У Боки је имао одличних и искрених пријатеља,
у првом реду добротске Ивановиће, којима је у почаст и знак
захвалности и једну пјесму посветио. У Боки (у Прчању) је
провео и своје задње болне дане.

А Бокељи су били свијесни Владичине љубави и бриге
за Боку, па су му љубављу и одговарали.

Бокељи су на позив Хрватског Сабора одговорили на сли-
једећи начин:

»Славному Сабору Хервацко - Славонском у Загребу.

Наша су обштетства имала чест примити многа писма од
стране Хрватског народа у којима јављенае ваша жеља да
се данашња краљевина Далматинска Вашој држави саедини.

Најперва и наисветија наша дужност та е јавити пред сви-
јетом да ми Далматинци ниесмо но Бокези.
Што смо затрајали до данас на та почитована писма одго-
ворити, нароч је таи сами што кроз различне догађаје нисмо
могли народни дух и народно мјение томе послу упитати.

Али данас у добар час скупилисе као прави народа бо-
кокаторскога посланици јединокупно Вама наши одговор
части шаљемо.

Без сумње толико краљевина Далматинска, колико њој за сад скопчано окружје Бококоторска припада по положају, по историји, по језику, и по племену већег броја Славенској - Србској народности.

Без сумње кад би надстоећи догађаји до тога корачили да се државе Славонорбске тојест Југословенске у једно соедине под штитом Цесарским, без уплива никакве туђе народности као на примјер Талијанске, Мађарске, Њемачке и тако даље, без сумње Бококоторска противна бити неће да се жеља ваша испуни што се соединенија нашега тиче.

Али данашња обстојатељства а навластито она што сте ви Унгарској круни подложни, недопуштавају да ми за то соединение жртвуемо независност наше народности, која је наша припознана новому уставу Царства Аустроискога.

Кад свака југословенска држава правилним путем постане самостална без туђег уплива, кад се збуде оно што сви желимо тојест основа Славенског Царства под Цесарским Штитом, кад унаипосле једнака права буду слободно међу реченима државама уговорена и постављена, окружје бококоторско од своје стране радосно ће себе у томе сојузу приписати.

Напротив тога ако државе Херватска и Славонска желе и могу нама у садруженство, под уставом 25. априла ове године, да с нама уједно у новому конституционалному животу окружује ово ништа радосније захтијевати неможе.

Толико за сад на позиве Херватског Народа имамо чест вама преставити, остајући братинским привржењем, чекаћемо од вас скори отвјет с тијем додатком да бисмо од вас ради знати под којем условием ви бисте нас у ваше задруженство примили.

Cattaro li 13. giugno 1848 g.

M. Nettovich Podesta di Cattaro per se e suoi rapresentanti dell'la stesa Comune.

D. Ivanis P^{ta} di Budva per se e suoi del suo Circondario.

Nicolò Stanich Podestà di C. Novo.

Ballevich Po^{sta} di Perasto

M. Ivelich Pod. di Risano

Gi. Dabinovich Caro Comunale di Dobrota.

G. Vučkovich da Zupa

g. Vusich.

A. Sbutega Capo Com^{le}

+ Crose di Stiepo Perasich Sindico di Pastrovichio
 + Grose T. Chersta Stiepova Stansicia Sin. di Maine.
 + Nicole Ivov Zec Sindich di Pobore
 + Anta Stanisina Martinovicia Sind. di Braich.
 Giov. Marinovich Caro. Com^{le} di Stolivo
 Gio. Calugercvich Vechiaro.
 P. Androvich Sind. da Cartole
 + di Gio. Steghic V. Sind. da Cartole
 Spiridion Barbich Vechiaro
 + Stiepo Giurov Starcevih da Chertole V. Sindi
 Constantino Carsanas Sindico di Listiza
 Natale Giuranovich Caro di Scaglieri
 Spiro Moscov di Spigliari Capo
 + Croce di Stanco Milovich da Cartole
 + di Andrea Lazzarovich de'la Contea di Zupa
 + di Voin Beicovich
 + di Stiepo Jochich Capo da Cartole
 Caro di Lepetane

Израз »славеносрпски« значи према тумачењу учесника скупштине исто што и »југословенски«. Тај је израз био познат у нашој литератури још из ранијег времена. У Млцима је 1768 год. изашла прва (и једина) свеска »Славно-српски магацин«. То је био први српски и јужнословенски књижевно-поучни часопис, у којему је значајан увод, гдје уредник Захарија Стефановић-Орфелин износи рационалистички програм листа. 1792 године почео је у Бечу излазити политички лист »Славенс-српскиа вједомости« под уредништвом Стефана Новаковића, који је престао 1794 год. У Јужној Русији под крај XVIII. вијека спомиње се »Славно-српски пук« под заповједништвом Антонија Стратимировића из Херцеговога. Ова адреса је једна од најстаријих докумената, гдје долази термин »Југославенски«. Овај назив у схваћању ондашњих Бокеља, обухвата све земље Јужних Словена. Јасно је, да они хоће федеративно државно уређење и ср траже: 1) Да на уједињење не смије да утјече никаква туђа народност, као талијанска, мађарска или њемачка, или која друга; 2) Нима смета за уједињење са Хрватском, то, што су Хрвати подложни Угарској круни, а они неће да жртвују стоју независност, која им је призната »у новом Уставу аустриског царства« од 25 априла 1848 године, који је био донесен под притиском догађаја у револуционарној години, а предвиђао је министарску одговорност, парламент и покра-

јинске сталеже. У парламенту који се први пут састао 22 јула 1848 год. превладали су Славени, што није одговарало хабсбуршкој царевини, па је овај устав брзо и нестао. У ово доба се у Аустрији водила жучна борба између федералиста, присталица пуне слободе и једнаког права за све народности у држави, и централиста, присталица њемачке хегемоније, који су ишли тако далеко, да су се заносили мишљу да се Аустрија утјелови Њемачкој. Овому су се аустриски Славени (Palаску) одлучно успротивили, па су и Бокељи на овој скупштини до скрајних граница федералисти, тако да желе, на овој подлози »Словенско царство« то јест да се Аустрија преобрази у Словенску државу, што је у ствари и била по већини становника, а у даљњој перспективи предвиђавају уједињење свих Јужних Словена (и оних, који нијесу били у оквиру Дунавске монархије) у засебну државу. Без клаузуле »под Цесарским Штитом« за онда није било могуће замислити ту основу славенског царства, тим мање, што је и сам руски цар Николај I. био против слободарских и револуционарних идеја онога времена, па је чак оружаном снагом помагао аустриском цару, да угуши маџарски устанак. Бокељски су претставници са мало ријечи тачно формулисали федеративну идеологију, свесловенску солидарност, братство и јединство.

Стога не треба да нас буни њихова свечана изјава. односно проsvјед, да они Далматинци нијесу, »ио Бокезик«. Бока, наиме, својим географским положајем под утицајем источне и западне културе, својим устанцима, геополитичким, историским, економским и расним везама са Црном Гором, створила је посебан тип или етничку групу народа, који је одвојио од осталог становништва наше обале, па се они са поносом називају »Бокезима«, и ако, нигдје у нашем приморју као у Боки није био развијен од памтивјека осјећај »Славијанства« и љубав према Русији. Као практични трговци и поморци они то стога наглашавају, да у томе важном часу што јаче истакну свој омиљени принцип аутономије, политичке и привредне. У осталом они се служе тим аутономистичким принципом код сваке промјене владавине, тако 1420 год. када су се — присиљени хаотичним политичким гичликама на Балкану — ставили под окриље Млетачке републике, код доласка Аустрије 1797 итд.

И овај одговор је био написан ћирилицом, а потписан је галијански, јер је Аустрија у Далмацији подржавала тали-

јански језик као службени, а ондашњи Бокељи су га сматрали дипломатским језиком. Садржај одговора Хрватском Сабору најбоље нам свједочи, да ни аустриски покушај италијанизације ни четири вијека млетачке владавине нијесу могли да поколебају словенску душу народа у Боки.

Скупштина се одржавала у демократском духу, јер Бокељи, извињавајући се што су са одговором закаснили, кажу: »нијесмо могли народни дух народно мјение томе послу упитати«.

Одговор бокељских првака носи сигнатуру »Котор« (Cattaro) сигурно због тога, што је Котор главно мјесто и прва општина у Заливу и што је Котор дао иницијативу за овај одговор. Док напротив одговор црногорском Владици носи потпис из Прчања (Перчањ), гдје је скупштина засједала, јер је одговор Његошу интимнијег карактера, а Хрватском Сабору више службен.

Још су бокељски прваци на зборовану у Прчању склопили братску погодбу »Народа Боке Которске« о међусобној помоћи и одбрани, која гласи:

»Братска погодба народа Боке Которске да се зна како данас на општој скупштини уговорише међу собом сви посланици Боко-которски следујуће.

1. Познајући да у ова мутна времена може се како међу њима побунити какви дио народа да опасно ради на шкоду општег мира притијажанија и тако даље, уговорише да ће се год потреба збуде дати ће један другоме руку помоћи противу злодјелаца.

2. Познајући исто да кроз друге различне случаеве може немир у коему крају окружија постати, обећасе се заимно да ће у таквоме случају један другоме у помоћ прискочити колико кадар буде.

3. У наипосле обећају исту помоћ у свакој згоди у којој би когођ радио такнути општу независност како изговара Сентенца што се данас прочитала и одобрила.

Boche di Cattaro a perzagno 1/13 Giugno 1848.

Слиједе потписи на талијанском језику као горе, са додатком потписа главара ластовског (неписменог) и Ђура Трипова Петковића главара тиватског. И ова погодба означаје Прчањ као мјесто зборованја са надневком 13 јуна. И она је написана ћирилицом.

И овај братски споразум је доказ узорне солидарности, која је владала у Боки у питањима општег добра народа. Бокељи су се, и иначе кроз ову бурну годину састајали и на другим мјестима, да се договоре о јавним питањима. На крајем јула (по старом календару) цијела се општина грбаљска: скупила на Бобовишту (Кртољско-тиватском пољу) на збороване, па је позвала и друге бокељске општине на састанак. Али се састанак свих бокељских општина одржао дана 11 августа у Бијелој, гдје се расправљало, како да се одржи у Боки мир и ред у овим тешким политичким приликама.

Сваком начелнику и главару села био је уручен по један препис ових закључака. Послије скупштине сви су учесници били лијепо погашћени од Прчањана на богатој трпези, при којој је било изречено неколико родољубивих напитница. Разишли су се одушевљени предвече, уз пуцање пушака и топова са 40 прчањских трговачких бродова, који су због рата и револуције били усидрени пред обалом.

Колико је Аустрија држала до ове скупштине, односно колико се бојала њезиног утјецаја на народ види се из чињенице, што су закључци скупштине у службеном листу »Gazzetta di Zara«, који је излазио у Задру, нетачно и тенденциозно приопћени. И заиста какав је одјек ово знаменито засиједање имало у народу у Боки доказ је слиједећи допис општине будванске, управљен трећи дан по зборовану општини прчањској

Број 791

»ДОПИС!

Општина Будванска

Када се дана 13 текућега сакупило на Прчању преко три стотине посланика, осим много других слушаалаца, да се договоре о разним стварима, које се тичу интереса отаџбине, тамошњи поштовани опћинари, дали су доказе, који се неће никада избрисати из нашега сјећања, својих племенитих родољубивих осјећаја, којим су прожети, окрунивши скупштину једном таквом сјајном свечаношћу, која је захтијевала велике новчане издатке, а која се није могла приредити, него ли тешком бригом најугледнијих становника Прчања.

Потписана општинска управа је замољена од пучанства Будванског округа, да у име његово изрази топлу захвалност

за тако племенити чин родољубима прчањским, са надом, да њихово старање за опште добро неће доћи на мање ни у будуће, и да ће захвална домовина знати увијек цијеинити своје истинске подржаватеље.

Нека та поштована општинска управа изволи бити тумачем горњег наведенога пучанству Прчања, на чему ће потписана бити захвална.

Будва, дана 16 јуна 1848 год.

Д. Иванош начелник
П. Лововић присједник
Ђеловић присједник
Азуловић тајник«

Дон Нико ЛУКОВИЋ

Извори: Архив бивше општине перашке
Архив бивше општине прчањске

Д. Нико Луковић: Прчањ (Котор 1937)

Буторац: Бока Которска према народноме покрету у револуционарној години 1848 (Рад Југослав. Академије знаности и умјетности, Загреб 1938 г.)